

Yeşil Kamu Politikaları Kapsamında Balıkesir İli Örneği*

The Case of Balıkesir Province within The Scope of Green Public Policies

Ali Şahin ÖRNEK†
Kerim GÜLGÖNÜL‡

Özet

Doğaya insan eliyle verilen zararlar ve tahribatın başlaması, insanın göçebe hayattan yerleşik hayata geçip kendi yaşam alanını oluşturmasıyla gerçekleşmiş ve bu bozulma insanın doğa üzerindeki etkisi ile giderek artış göstermiştir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında doğal kaynakların kullanımı artmış ve ciddi çevre sorunları yaşanmaya başlanmıştır. İnsanın maddi çıkarları ile oluşan doğaya müdahalesi sonucu, doğanın tahribatı, ekolojik dengenin bozulması, nesni tükenen canlı türlerinin sayısının artması gibi zararların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda, insan eliyle ortaya çıkan çevre sorunlarının farkına varılması ile bu sorunları önlemek, çevre sorunlarını azaltılmasına yönelik çözüm yolları geliştirmek ve politika üretmek için kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulan bu kuruluşların amacı, birçok konuda meydana gelen çevre sorunlarına çözüm üretmek, yöntem geliştirmek, uygulama ve takip süreçleri ile politika üretmektedir. Bu çalışmada yeşil kamu politikaları kapsamında Balıkesir ili örneklem olarak belirlenmiştir. Yöntem olarak örnek olay incelemesi yöntemi kullanılmış, bu kapsamda dokümanlar taranarak veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Yapılan incelemeler ile Balıkesir’de yeşil kamu politikaları uygulamaları bilgi ve farkındalığı olduğu görülmektedir. Bu politikalar ile kente, doğaya ve gelecek nesillere olan mirasımızın korunması gerekliliğini ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Kamu Politikaları, Yeşil Kalkınma, Çevre Politikası.

Başvuru: 31.07.2022

Kabul: 08.01.2023

Abstract

The damage and destruction inflicted on the nature by the human hand occurred when the human moved from the nomadic life to the settled life and created his own living space, and this deterioration gradually increased with the effect of the human on the nature. Especially after the industrial revolution, the use of natural resources has increased and serious environmental problems have begun to be experienced. As a result of man's intervention in nature with his material interests, it causes damages such as the destruction of nature, the deterioration of the ecological balance, and the increase in the number of extinct species. As a result of this, institutions and organizations have been established in order to be aware of the environmental problems caused by human beings, to prevent these problems, to develop solutions to reduce environmental problems and to produce policies. The purpose of these organizations, which are established at local, national and international level, is to produce solutions to environmental problems in many issues, to develop

* Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslar arası Sosyal Bilimler Konferansı II’de bildiri olarak sunulmuştur.

† Doç. Dr., ÇOMÜ, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, asornek@comu.edu.tr ORCID:0000-0003-2217-6878

‡ Yük. Lis. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, keringulgonul@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7759-4781

methods, to implement and follow-up processes and to produce policies. In this study, Balıkesir province was determined as a sample within the scope of green public policies. The case study method was used as a method, and in this context, documents were scanned and data were analyzed and interpreted. With the examinations made, it is seen that there is knowledge and awareness of green public policy practices in Balıkesir. These policies reveal the necessity of protecting our heritage to the city, nature and future generations.

Key Words: Green Public Policies, Green Development, Environmental Policy.

GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile başlayan ve günümüzde de devam eden sanayileşme, makineler ve teknoloji ile hayatımıza giren iktisadi, ekonomik ve toplumsal birçok gelişmeyi ifade etmektedir. Bilimsel ve teknik gelişmeler yeni bir boyut kazanarak, otomasyon ve mekanizasyon ile seri üretim artık hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Sanayileşme ile meydana gelen tüketim toplumu, hızla artan nüfus, dünyadaki sınırlı olan kaynaklar ve bu kaynakların hızla yok olması; dünyamız ve insanlık için endişe oluşturmaya başlamıştır.

Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında artan hızlı büyüme ve beraberinde ortaya çıkan doğanın tahribatı, sürdürülebilir kalkınma, yeşil kalkınma ve yeşil ekonomi gibi kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Özçağ, vd. 2015: 303-304). İnsan kaynaklı faktörler ile çevre kirliliğinin artması ve doğal kaynakların giderek yok olması ile meydana gelen bu çevre sorunlarının engellenmesi, sürdürülebilir çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik atılması gereken birtakım adımlar ve politikaların üretilmesi gerekmektedir. Bütün bu iş ve işlemler, süreçler ve politikalar oluşturulması yeşil kamu politikaları olarak adlandırılmaktadır.

Karbon ayak izi ile mücadele, enerji verimliliği, kaynakların etkin ve doğru kullanımı, çevre kirliliğinin önlenmesi ve doğanın ekolojik dengesinin korunması, hava, su, toprak gibi hayati öneme haiz yerlerin gelecek nesillere taşınması; tüm bu süreçleri ölçmek, değerlendirmek ve zararının en aza indirgenmesini sağlamak yeşil kamu politikalarının görev ve sorumluluklarını oluşturmaktadır (Gülmez, 2016: 2).

Bu kapsamda 1972 Stockholm Konferansı, 1987 Brundtland Raporu, 1992 Rio Zirvesi, 2022 Johannesburg Zirvesi vd. şeklinde uluslararası birçok konferans ile raporlar, bildirimler ve ortak uyum sözleşmeleri ortaya çıkmıştır (Dışişleri Bakanlığı Yayınları). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Kamu Politikaları bu uluslararası sözleşmeler ile ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda 21. yy.'da çevresel sürdürülebilirlik kavramı beraberinde yeşil örgütler, yeşil kalkınma, yeşil ekonomi vb. gibi birçok benzer kavram ile birlikte çalışılmaya başlanmıştır (Özalp, 2022:44).

Yeşil kamu politikalar ile çevre ve insan kaynaklarının korunarak kalkınma ön planda olduğu gibi, istihdam, dezavantajlı toplumsal grupların korunması, adil ve refahı savunan bir sistem savunulmaktadır. Gün geçtikçe artan çevreci ve ekolojik anlayış ile karşımıza çıkan “yeşil” kavramı ile birlikte, çevreci ve sürdürülebilir bir ekosistem ve buna bağlı ortaya çıkan bir kalkınmayı da ifade etmektedir (Köşker ve Gürer 2020: 95).

Sürdürülebilir kalkınma modeli diğer modellerden farklı olarak, kendisine ekonomik ve iktisadi kaynaklar yerine, doğal ve insan kaynaklarını, çevre ve ekolojiyi dikkate alarak uzun vadeli kalkınmayı ve kaynakları korumayı amaçlayan bir model oluşturmuştur (Beyhan, 2008: 12). Çevre, toplum ve ekonomi üzerinde iyi bir etki yaratırken olumsuz sonuçlardan kaçınmak sürdürülebilir kalkınmanın temel hedefini oluşturmaktadır. (Olowookere, 2022: 825).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde “Yeşil Kamu Politikaları Kapsamında Balıkesir İli Örneği” adlı çalışmanın kavramsal çerçevesi ele alınmıştır. Kavramsal çerçevede ilk olarak yeşil örgütsel davranış kavramı ele alınarak açıklanmıştır. Ardından çalışmanın ana konusunu oluşturan yeşil kamu politikaları kavramı sürdürülebilir kalkınma ile birlikte açıklanmıştır.

1.1. Yeşil Örgütsel Davranış

Günümüz dünyasında yaşanan iklim değişikliği ve buna bağlı olarak biyoçeşitliliğin korunması, çevresel kirliliğin önlenmesi, geri dönüşüm faaliyetleri ve enerji tasarrufu, birçok kuruluş ve hükümet düzenlemeleri ile örgütler için önem arz etmektedir (Ian, 2022: 3).

Çevrenin korunmasına yönelik tutum ve davranışlar uzun süredir insanların ve işletmelerin dikkat ettiği ve ilgisini çeken gündemler arasında yer almaktadır. Bu konuyla ilgili doğal kaynaklardan ürün ve mahsullere, tedarikten üretim sistemlerine, satış ve pazarlamadan atıkların geri dönüşümüne kadar üretimin birçok aşamasında işletmeler, örgütler çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar son zamanlarda ürünlerin marka değerine de olumlu anlamda katkı sunmaktadır. Öyle ki insanlar artık çevreye zararı olmayan, enerji tasarruflu, hava ve su kirliliğine neden olmayan ürünleri tercih etmektedirler. İşletmeler bu sayede sosyal farkındalık oluşturarak ürün ve markaları ile birlikte çevreye ve topluma da faydalı işletmeler haline gelmektedir.

Bu kapsamda örgütlerde çalışan bireylerin, daha çok çevre dostu yaklaşımları, çevre ile ilgili uygulamaları benimsemeleri ve süreçlere katılımı, bu konularda fikirlerini sunarak katılımcı olması beklenir (Cantor vd., 2012: 37). Örgütlerde çevreci fikirler ile katılımcı olunması, örgüt içi diğer bireyleri de etkilemektedir. Bunun neticesinde bireylerin davranışları gibi örgütlerin de bir takım tutum ve davranışları oluşmakta ve kurum içinde bu davranışlar bir değer olarak kabul görmektedir. İnsanlar içinde buldukları örgüt, işletme ve ortamlar ile etkileşim halinde oldukları için etkilenmektedir, bu etkileşim sonucunda kişi ve örgütlerdeki çevreci davranışlar yaygınlaşmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda, bireylerin buldukları örgütlerde, işletmelerde ortaya koydukları çevre dostu tutum ve davranışlar yeşil örgütsel davranışları oluşturmaktadır (Erbaşı, 2019: 5,6).

Yeşil Örgütsel Davranış kavramı, alan yazında yeni bir tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda ve kullanılan tanımlamalarda Yeşil Yönetim, Yeşil Davranış isimleri de sıklıkla kullanılmaktadır (Sönmez, 2020: 1109). Ancak kavramların isimlendirilmesi farklı olsa da ortak olarak öne çıkan temel konu, çevre duyarlılığı, sürdürülebilirlik, doğal kaynakların israf edilmemesi, enerji verimliliği, kirliliğin önlenmesi, atıkların doğadan arındırılması, tabiata olan zararın minimuma indirilmesi ve bu süreçlerin bireyler, sivil toplum kuruluşları ve karar vericiler ile birlikte yönetilmesi olarak tanımlanmaktadır. İşletme, örgüt ve toplumların bu süreç ile birlikte gönüllü ve zorlayıcı unsurlar ile çevreci yönetim anlayışına sevk edilmesi de Yeşil Örgütsel Davranışları meydana getirmektedir.

Örgütlerde, iş alanında veya sosyal alanda uygulanan yeşil davranışlar, onu tipik bir gönüllü davranış olarak kavramsallaştırmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar tüm yeşil davranışların isteğe bağlı olmadığını, bazı örgüt normları ve diğer faktörlerin de buna etkisi olduğunu göstermektedir (Norton vd. 2015:108).

Çevreye olan duyarlılığın sadece örgütsel olarak kalması çevre dostu faaliyetler için yeterli olmamaktadır. Bu eylem ve davranışların örgüt içindeki bireyler tarafından da sergilenmesi, kişilerin yeşil örgütsel davranışlara katılım göstermeleri önemlidir (Ture, 2014:139).

1.2. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Kamu Politikaları

Sürdürülebilirlik, kavram olarak son yıllarda karşımıza sıkça çıkmakla birlikte; toplumsal, ekonomik, bilimsel, teknik, sosyal ve kültürel anlamda birçok alanda mevcut olan kaynakların insanlar eliyle dengeli ve kontrollü kullanılmasını temel alan bir bakış açısını oluşturmaktadır (Gladwin vd., 1995: 877). Farklı konu ve alanlar ile ilgilenmesine karşın temel özelliği insanlığın kullanımında olan imkanların geleceğe aktarımını, varlığını korumasını, işlevine devam edebilmesini ifade eden sosyal, yönetsel ve bilimsel bir kavramdır.

Sürdürülebilir Kalkınma, ülkemizde ve uluslararası alanda değerlendirildiğinde çevreci faaliyetlerin ve politikaların, çevre koruma fikirlerinin ön plana çıktığı bir kavramı ifade etmektedir (Turgut, 1996: 701). Sürdürülebilir kalkınma modeli diğer modellerden farklı olarak, kendisine ekonomik kaynaklar yerine, doğal kaynakları ve insan kaynaklarını, çevre ve ekolojiyi dikkate alarak uzun vadeli kalkınmayı ve kaynakları korumayı amaçlayan bir model oluşturmuştur (Beyhan, 2008: 12).

Küresel anlamda sürdürülebilir kalkınma kavramı 1980 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kapsamında “Dünya Koruma Stratejisi” başlığı ile hazırlanan raporda “sürdürülebilir gelişme” biçiminde tanımlanmıştır. Daha sonra olarak 1987 “Ortak Geleceğimiz” raporu ile bu kavram sürdürülebilir kalkınma şeklinde daha yaygın ve sık kullanımı başlamıştır. (Bozlağan, 2005: 1017-1018). Bu raporda geçen sürdürülebilir kalkınma; “bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını tehlikeye atmaksızın karşılayan kalkınma” şeklinde ifade edilmektedir (Turgut, 2012: 95).

Sürdürülebilir kalkınma diğer bir ifade ile sürekli ve dengeli kalkınma sadece bugünün ihtiyaçları değil, gelecek nesillerin de ihtiyaçlarının karşılanması için imkan ve kaynakların elverişli kullanım düşüncesini merkeze almaktadır (İletişim Başkanlığı, 2021: 18). Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma, kaynakların yok olmaya karşı tedbirli olunarak kullanımının, özellikle yenilenebilir kaynakların kendisini yenileyebilme kapasitesinin dikkate alınarak kullanılması gerektiğinin, üretim ve endüstriyel sistemin çevreye zarar vermeden devam etmesi gerektiğini savunan bir sosyal, bilimsel ve politik kavramı oluşturmaktadır.

Bu kavram ile sadece çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olan kirliliğin ortadan kaldırılmasından ziyade, mevcut doğal ve beşeri kaynakların korunması ve geleceğe taşınması da öncelikli hale gelmiştir. Bu amaç ile yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte yönetimlerin politika geliştirmesi, karar alma süreçleri, takip ve ölçüm çalışmaları Yeşil Kamu Politikalarını oluşturmaktadır. Yönetimlerin çevreci hassasiyet ile karar almaları, ilke ve hedeflerini belirlemeleri, kaynak kullanımlarına dair politikalarını gözden geçirmeleri ve meydana gelebilecek doğal tahribatlara önlem almaları birer kamu politikası örneğini oluşturmaktadır.

Dünyada ve toplumda başlayan çevresel, ekonomik ve toplumsal birçok olay, beraberinde sürdürülebilir kalkınmanın yeniden ele alınarak küresel ölçekte planlanması gerekliliğini ortaya koymuştur. Oluşan bu olumsuz ortamdan çıkışın ise yeşil düzen ile sağlanacağı ortak kabul görmektedir. Bu yeşil düzen ise, yeşil ekonomi, yeşil kalkınma ve yeşil politikalar ile oluşturulacaktır (İletişim Başkanlığı, 2021:25).

Devletler, yönetimler, belediyeler hukuksal ve toplumsal birçok norm ve düzenleme ile yeşil kamu politikalarını oluşturabilmektedir. Yenilenebilir enerji için destekler, karbon salınım kontrolü ve vergilendirilmesi, çevre temizlik vergileri, doğal kaynakların korunması, atıkların ayrıştırılması, geri dönüşümün desteklenmesi vb. düzenlemeler yeşil kamu politikalarının yaygınlaştırılmasını sağlamaktadır.

Küresel ekonomik sıkıntılar, iklim ve çevre sorunları ve bunların toplumsal yansımalarına genel olarak yeşil kamu politikaları ile mücadele edilebilmesi amaçlanmaktadır (Abdiraimov, 2016: 34). Başka bir değerlendirme ile ise, ekonomik, sosyal, çevre ve iklim krizlerini sonlandırmak için hazırlanan kapsamlı stratejik bir politikadır (Özcan, 2019: 1014).

Çevresel olarak sürdürülebilir kalkınma, insanlar ve küresel anlamda bakıldığında karşımıza çıkan ciddi bir risk oluşturmaktadır. Gönüllü çevre koruma eylemleri ve çevre kirliliğinin önlenmesi çalışmalarının yanı sıra kamu politikaları ve küresel ölçekli eylemlerin, küresel kalkınmada önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Bu kapsamda yeşil olma fikrine önem verilmektedir (Li, Gong, & Gilal, 2021: 9).

Ülkemizde ise çevre konusunda duyarlılık ve davranışsal etkiler oluşturmak için kamu kurumları ve gönüllü kuruluşlar marifetiyle birçok politika, strateji, eğitim ve farkındalık çalışmaları giderek yaygınlaşmıştır. Bu kapsamda planlanan çevre eğitimleri, bireylerde sağlıklı bir çevrede yaşama bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, doğal, tarihi, kültürel çevreyi koruyan, olumlu davranışların kazandırılması ve bu konuda aktif katılımın sağlanması için politikalar ele alınmıştır. (Çevre Bakanlığı, 1994: 51).

2. YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan örnek olay incelemesi ile ilgili literatürde farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Ancak anlaşılır ve ortak kabul gören tanımlaya göre, sınırları belirli bir olayın, sürecin veya sistemin nasıl çalıştığına, işlevlerine ve süreci hakkındaki detaylı bilgilerin derinlemesine incelenmesi ile oluşur (Chmiliar, 2010: 582).

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden Örnek Olay İncelemesi (Case Study) kullanılmıştır. Örnek olay incelemesi yöntemi, genellikle bir veya çalışma alanındaki az sayıdaki örnekler ile derinlemesine bir araştırma deseni olarak tanımlanabilir. Yapılan derinlemesine araştırma ile bir kişi veya örgüt üzerinden elden elde edilen veriler analiz edilerek yorumlanır, ne, niçin ve nasıl soruları araştırmanın özünü oluşturur. Örnek olay incelemesi çalışmasında anket, mülakat, görüşme formları ve odak grup görüşmeleri yapılabileceği gibi ilgili kişi ve örgüte dair doküman, envanter analizleri ve gözlem yolu ile de veri toplanabilir (Altunışık vd, 2007: 12).

Çalışma kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda şu sorulara cevap aranmıştır: Balıkesir ilinde Yeşil Kamu Politikaları Kapsamında geliştirilmiş politika veya uygulama var mıdır? Varsa bu uygulamaların amaçları, içeriği, hedef kitlesi, çıktıları nelerdir? Yapılan uygulamaların sürdürülebilirliği nasıl planlanmıştır? Uygulamaların verimliliği ve diğer illerde uygulanabilirliği ile ilgili bulgular nelerdir? Çalışmada Yeşil Kamu Politikaları Kapsamında Balıkesir İli Örneği'ne dair dokümanlar taranarak veriler analiz edilmiş, etkinliklere doğrudan katılarak gözlem yapılmıştır. İlgili kamu politikalarına ait elde edilen bilgiler yorumlanarak çalışma sonuçlandırılmıştır.

3. BULGULAR

Yapılan çalışmada örnek olay incelemesi yöntemi ile Balıkesir ilinde yapılan çalışmalar incelenmiş ve analiz edilmiştir. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin Yeşil Kamu Politikalarına uyumlu ve çevreci yaklaşımla hayata geçirdiği faaliyetlere dair veri ve doküman incelemesi ve görüşmeler bir araya getirilmiş ve yorumlanmıştır.

Bu kapsamda Balıkesir Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2020), 2019-2021 Faaliyet Raporları (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021), 2020-2024 Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi (Baski) Stratejik Planları (Baski, 2020), 2019-2021 Baski Faaliyet Raporları (Baski, 2021), Büyükşehir aylık bültenleri doküman olarak incelenmiştir ve yapılan çalışmalar değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Tablo 1. Doküman analizlerinde kavram yoğunluğu tablosu

Kavramlar	Stratejik Plan	2019 Faaliyet Raporu	2020 Faaliyet Raporu	2021 Faaliyet Raporu
Çevre	186	184	247	198
Kirlilik	21	40	20	21
Sürdürülebilir	67	20	29	32
Kalkınma	156	67	164	93
Yeşil	48	31	24	28
Atık	100	159	124	86
Sıfır Atık	6	2	15	7
İklim Değişikliği	9	12	21	34
Deniz	64	71	31	46
Su	110	109	109	121
Toprak	18	15	7	6
Ağaç	18	15	23	21
Hava	22	58	30	33
Gürültü	14	30	24	28
Karbon	3	2	2	6
Enerji	60	28	55	62
Rüzgar	5	1	6	7
Güneş	9	5	7	3
Jeotermal	17	13	18	14
Yenilenebilir	15	6	17	18

Tablo 1’de Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin 2020-2024 Stratejik Planı, 2019-2020-2021 Faaliyet Raporları istatistiksel olarak analiz edilerek tablollaştırılmıştır. Bu veriler ışığında Balıkesir ilinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda uygulanan Yeşil Kamu Politikalarına dair anahtar kavramların kullanım yoğunluğu da ifade edilmiştir

İlgili doküman analizlerine göre en yoğun kullanılan kavramlar, çevre, kalkınma, atık ve su kavramları olduğu gözükmemektedir. Bütünsel olarak ele alındığında çevre dostu kavramların yeşil kamu politika oluşturması açısından Balıkesir ilinde olumlu ve çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunan çalışmaların olduğu değerlendirilmektedir.

3.1. Sıfır Atık ve Atık Yönetimi Faaliyetleri

2872 Sayılı Çevre Kanununda geçen tanımlama ile atık, ‘‘Herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan, çevreye atılan veya bırakılan her türlü madde...’’(Mevzuat, 1983: 499) şeklinde tanımlanmıştır. İnsanların üretim ve tüketim faaliyetleri neticesinde oluşan ve çevremize zarar veren atıkların toplanması, bertaraf edilmesi ve çevreye olan zararların azaltılması gerekmektedir. Bu kapsamda Balıkesir ilinde yapılan çalışmalar incelenmiş ve aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

* Evsel Katı Atıkların Bertaraf Çalışmaları

Balıkesir’in 20 ilçesinden toplanan evsel ve katı atıklar, Altıeylül ilçesinde bulunan Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisinde düzenli depolanarak bertaraf edilmektedir. Bu hizmeti sağlamak amacıyla Balıkesir’in farklı ilçelerinde toplam 11 adet Katı Atık Aktarma Merkezi bulunmaktadır. İlçe belediyelerinin toplanılan evsel atıklar, daha sonra aktarma merkezlerine getirilerek buradan da Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisine taşınmaktadır. 2020 yılı içerisinde toplam 420.276 ton evsel katı atık, Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisimizde düzenli depolanarak bertaraf edilmiş olup 282.276 ton atık taşınmıştır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2020: 133). 2021 yılı içerisinde 316.618 ton atık taşınmıştır. 2021 yılı içerisinde toplam 450.476 ton evsel katı atık Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisinde düzenli depolanarak bertaraf edilmiştir. (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 141).

* Landfill Gas (LFG) Enerji Üretim Faaliyetleri

Balıkesir genelinde toplanılan ve entegre tesisine getirilen atıklar, ilgili işlemlere tabi tutulduktan sonra organik atıkların çürümesiyle açığa çıkan metan gazı, tesislerde yer alan gaz motorları vasıtasıyla yakılarak ısı ve elektrik enerjisine dönüştürülmektedir. (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 142).Yapılan bu işlemler neticesinde doğaya salınan sera gazı azaltılarak yenilenebilir enerji elde edilmektedir. Aynı zamanda çevreye ve insan sağlığına da tehditler bertaraf edilerek, geleneksel ve fosil yakıtı olan ihtiyacı da azaltmaktadır. Bu kapsamda tesisin toplam kurulu gücü 11,2 MW/h’tir. 2020 yılında 43.747,12 MW elektrik enerjisi üretilmiş olup, 10.498.115 m3 metan gazı yakılmıştır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2020: 134). 2021 yılında 56.272.480 KW elektrik enerjisi üretilmiştir. Bu enerji Balıkesir ilinde yaklaşık 250 bin konutun bir aylık elektrik enerjisi ihtiyacını karşılayabilmektedir.

* Tıbbi Atıkların Toplanması, Sterilizasyonu ve Bertaraf Çalışmaları

Balıkesir genelinde açığa çıkan tıbbi atıklar, ilgili kanuni düzenleme olan ‘‘Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği’’ gereğince tüm ilçelerde belirlenen günlerde tıbbi atıklar toplanmaktadır. Toplanan atıkların çevre kirliliğine sebep olmaması, halk sağlığına zarar vermemesi ve bulaş riskini ortadan kaldırmak için tıbbi atık sterilizasyon ünitesinde steril edilerek katı atık düzenli depolama sahasında bertaraf edilmektedir. Bu çalışmalar kapsamında 2020 yılında Balıkesir sınırları içerisinde

1.233,50 ton tıbbi atık sterilize edilerek bertaraf edilmiştir (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2020: 134). 2021 yılında Balıkesir il genelinde 1.383 ton tıbbi atık steril edilerek bertaraf edilmiştir. (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 142).

*** Düzensiz Depolama Alanlarının İslah Çalışmaları**

İlgili birimler tarafından toplanarak düzensiz depolanan kent atıklarının depolanma alanlarına ıslah çalışmaları yapılmaktadır. Bu kapsamda 2020 yılında başlayıp devam eden ıslah çalışmaları kapsamında il genelinde bulunan vahşi depolama alanlarının çevreye zararını minimuma indirmesi, kötü koku ve yangın riskinin önüne geçilmesi amacıyla ıslah çalışması gerçekleştirilmiştir. İslahı gerçekleştirilen depolama alanları ile; Bandırma Vahşi Depolama Alanı 1.117.719, Aksakal Vahşi Depolama Alanı 32.656, Doğanlar Vahşi Depolama Alanı 5.000, Avşa Vahşi Depolama Alanı 100.000 Toplam 1.255.375 hacim (m3) alanda çalışmalar yürütülmüştür. (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 143).

*** Kompost Tesisi Çalışmaları**

Tarımsal üretimlerden, gıda ve sebze-meyve ürünlerindeki atıkların geri dönüşümü için ideal bir ürün olarak kompost kullanımı yaygınlaştırılması ve teşviki sağlanmaktadır. Böylelikle yer altı ve yer üstü sularına karışan zararlı maddelerden de çevrenin korunması sağlanmaktadır. Kompost tesisinde park bahçelerden toplanan organik atıkların verimli bir şekilde ayrıştırılarak parçalanması amacıyla "Park Bahçe Atıklarının Parçalama Makinesi" alımı gerçekleştirilmiştir. (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 146).

3.2. Çevre Koruma ve İklim Değişikliği Faaliyetleri

Çevre, toplum ve insan sağlığını korumak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla Balıkesir genelinde sürdürülen faaliyetler incelenmiştir. Bu kapsamda haşere ve zararlı böcekler ile mücadele faaliyetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi, Balıkesir’de suların ve denizlerin kirliliğini önlemek, hava kirliliği ve gürültü kirliliğini önlemek için elzem tedbirleri almak ve uygulamak vb. çalışmalar incelenmiş ve aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

*** Hava Kirliliği Kontrolleri**

Isınmadan Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği ve ilgili genelgelere istinaden Balıkesir ilinde genelinde hava kirliliği kontrolleri Balıkesir Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmaktadır. Yapılan denetimlerde, konutların yakıt sevk irsaliyesi/fatura-ateşçi ehliyet belgesi ve Belediyenin Yetkilendirdiği Kuruluş Tarafından Verilen Baca Temizlik Belgesi sorgulanmaktadır. Hava Kirliliği denetim faaliyetleri ekiplerce, rutin ve ani denetimlerle ve bilgilendirme çalışmaları ile desteklenmiştir.

Bu kapsamda İl genelinde 2020 yılı içerisinde yapılan Isınmadan Kaynaklı Hava Kirliliği Denetim Sayısı 86, Yakıt Satıcıları Denetim Sayısı 8 adettir. Toplam 252 adet şikayet cevaplanmış ve konu ile ilgili resmi yazışma yapılmıştır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2020: 142). 2021 yılı içerisinde yapılan denetim sayısı 231, yakıt satıcıları denetim sayısı 78 adettir. Toplam 290 adet şikâyet değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra denetime tabii katı yakıtların uygun biçimde torbalanıp torbalanmadığı, kömür torbaları üzerinde belirlenen bilgilerin yer alıp almadığı ve satış izin belgelerinin bulunması hususlarına dikkat edilmekte, katı yakıtların uygunluğunun tespit edilmesi amacıyla gerekli olan kömür numuneleri alınmaktadır. (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 149).

* Gürültü Kirliliği Çalışmaları

Gürültü kirliliği denetimleri ilgili yönetmelik ve genelgeler kapsamında gerçekleştirilmiştir. Belediyeye iletilen gürültü şikâyetleri gece ve gündüz olmak üzere zaman dilimlerinde değerlendirilmiştir. Bunun yanında ilgili mevzuata göre canlı müzik izin başvuruları da eğlence yerleri incelenerek neticelendirilmiştir.

Yıl içerisinde toplam 287 adet Gürültü Denetimi, 82 adet Canlı Müzik İzin Belgesi ve Ruhsat Görüşü verilmiştir. Balıkesir genelinde eğlence yerlerinde oluşan gürültü seviyesini uzaktan kontrol edebilmek ve önlemek amacıyla bölgede gürültü seviyelerini gösteren verileri üzerinde kontrol, raporlama ve istatistik tutma gibi fonksiyonları yerine getirecek, web ara yüzü bulunan yazılım ile 6 adet Gürültü Takip ve Uyarı Sistemi kurulması ve geliştirilmesi projesi yapılmıştır. (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 150).

* İklim Değişikliği Faaliyetleri

Küresel anlamda hem ülkemizi hem de ilimizi tehdit eden iklim değişikliğine karşı Balıkesir ili genelinde tedbirler alınmaktadır. Bu kapsamda “Balıkesir Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı Çalıştayı” düzenlenmiştir. Çalıştay kapsamında sera gazı emisyonu raporu Balıkesir genelinde karbon salınım kaynakları hesaplama çalışmaları yapılarak Balıkesir İli Sera Gazı Envanter Raporu hazırlanmıştır. Düzenlenen karbon salınım kaynakları hesaplamaları çalışmaları yapılarak düzenlenen Balıkesir İli Sera Gazı Envanter Raporu verileri CDP (Carbon Disclosure Project)’ye iletilmiştir. (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 152).

* Güneş Enerjisi Santrali Kurulması

Yenilenebilir enerji kaynaklarından maksimum seviyede faydalanmak ve fosil yakıtların tüketimdeki payını aşağıya düşürmek için Balıkesir genelinde güneş enerji santralleri kurulma çalışması başlatılmıştır. Bu kapsamda güneşlenme süresi yönünden elverişli bir coğrafyada bulunan Balıkesir, yerel yönetimlerin bu alanda yapmış olduğu çalışmalar ile hem kendi enerji ihtiyaçlarının bir kısmını güneş enerjisi sistemleri ile karşılamayı hem de ihtiyaç fazlası olarak üretilen enerjinin piyasaya satışı ile gelir arttırıcı faaliyetler gerçekleştirerek bütçeye katkı sunması sağlanmaktadır. Bu kapsamda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile çevre dostu, sürdürülebilir ekonomi ve doğa için kazanç sağlamaktadır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 157).

* 65 Adet CNG (Compressed Natural Gas) Otobüs Alımı

Balıkesir ili genelinde ulaşım kapasitesini arttırmak ve çevre dostu ulaşımın tercih edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsam ile toplu taşımada yenilikçi, engelli dostu, konforlu, kaliteli ve çevre dostu yakıt ile karbon salınımına engel olan araçların kullanımı tercih edilmiştir. Bu kapsamda çevreci ve doğa dostu CNG Sıkıştırılmış Doğal Gazlı 65 adet Toplu Taşıma Otobüs alımı gerçekleştirilmiştir. Sıkıştırılmış Doğalgaz, geleneksel olarak kullanılan benzin ve dizel yakıtlara göre kükürt ve diğer organik maddelerden bulunmadığından daha sağlıklı ve daha az zararlı gaz salınımı yapmaktadır. AB ülkelerinde ve dünyanın birçok gelişmiş ülkesinde CNG ile çalışan araç sayısı hızlı bir şekilde artış göstermektedir. Balıkesir de toplu taşımada yapmış olduğu bu atılım ile çevre dostu ulaşımına olanak sağlamıştır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 104).

* CNG (Sıkıştırılmış Doğalgaz) Yakıt Dolum İstasyonu Yapımı

Çevre dostu ve yenilenebilir enerji kaynaklarını kentin farklı alanlarında kullanılması amacıyla toplu taşımada kullanılmak üzere alınan araçlar için, yine enerji verimliliği ve emisyon azaltımına katkı sağlamak amacıyla CNG yakıt istasyon ağı yaygınlaştırılmaktadır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 89).

* Hayalet Ağ Projesi

Denizcilik faaliyetleri çerçevesinde avlanan balıkçılar ve farklı sebepler ile deniz içinde kalan hayalet ağlar, deniz canlılarının üremesine engel olabildiği gibi deniz suyunun kirlenmesine de neden olmaktadır. Bu sebeple Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin birlikte hayata geçirdiği 'hayalet ağ' projesi kapsamında Marmara ve Ege Denzinde bulunan hayalet ağların toplanması işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu proje ile Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesine ait ÇOMÜ-1 Araştırma Gemisi ile Balıkesir ili Bandırma, Erdek ve Edremit ilçelerine ait deniz sularında hayalet ağlarla ilgili toplama çalışmaları gerçekleştirilmekte ve deniz kirliliği ve deniz canlılarının yaşam kalitesi artırılması amaçlanmaktadır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 124).

* Jeotermal Kurutma Projesi

Balıkesir jeotermal enerjisi bakımından zengindir ve farklı ilçelerde bu enerjiyi kent içinde kullanmaktadır. İl genelinde yer alan jeotermal enerji, Sındırgı ilçesinde de birçok amaçla kullanılıyor. Bu kapsamda yeşil enerji, yeşil ekonomi ve yeşil kalkınanını birçok modeli jeotermal enerji ile hayata geçmektedir. Kent ısınma sistemleri ile fosil yakıttan ve hava kirliliğinden arınan şehir bir yandan da sistemden yüksek ısıda çıkış yapan su, deşarj sistemiyle kurutma tesisine yönlendirilmektedir. Böylelikle ek bir maliyet oluşturulmadan ve çevreye zarar vermeden tesis çalıştırılmaktadır.

Gıda güvenliğini sağlamak ve çevreyi korumak amacıyla üretimin her aşamasında kontrol edilen, denetlenen ve sertifikalandırılan bir üretim modeli olan iyi tarım uygulamalarını arttırmak; gıda kayıplarını kurutma yöntemiyle engellemek, doğaya salınan jeotermal deşarj suyunu kullanmak projenin amaçları arasında yer almaktadır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 125).

* Açık Veri Platformu

Balıkesir'de belediyeye bağlı faaliyet yürüten kuruluşlar ve iştirakler tarafından hayata geçirilen çalışmalar esnasında toplanan kente ait verilerin anonimleştirilerek; şehir araştırmacıları, akademisyenler, öğrenciler ve yerel girişimciler tarafından kullanılmak üzere paylaşım açıldığı portaldır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 234).

* Hava Kalite İstasyonu

Egzoz emisyonu, sanayi üretimi, orman yangınları ve karbon salınımı sebebi ile meydana gelen hava kirliliğinin önlenmesi ve daha temiz bir havanın kent genelinde var olması için hava kalite istasyonları kurulmaktadır. Balıkesir ilinde uygun görülen noktalarda hava kalitesi, rüzgar durumu, yağış miktarı, gürültü seviyesi izlenerek kayıt altına alınabilecektir. Sıcaklık, nem, basınç, rüzgar gücü, rüzgar yönü, yağış miktarı, gürültü miktarı, O₂ (Oksijen), CO₂ (Karbon dioksit), CO (Karbonmonoksit), NO₂ (Amonyak), O₃ (Ozon), H₂O (Formaldehit), PM₁ (Partikül seviyesi), PM_{2.5} (Partikül seviyesi), PM₁₀ (Partikül seviyesi), VOC (Hava Kalite Değeri) gibi parametreler sürekli kayıt altına alınabilecek ve parametreler kullanılarak il genelinde yoğunluk haritaları çıkarılarak analizleri yapılabilecektir. İlin uygun görülen noktalarında 7/24

ölçüm yapılabilecektir. Kaydedilen ölçüm değerleri üzerinde değişiklik yapılmadan açık veri platformu kullanılarak vatandaşlar ile paylaşılabilir (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 235).

* Sahil Gözlem İstasyonu

Balıkesir’de bulunan deniz kıyılarında rüzgar gücü, rüzgar yönü, sıcaklık, nem, yağış vb. meteorolojik olaylar teknoloji kullanılarak sürekli kayıt altına alınmaktadır. Kaydedilen bu veriler, kablosuz haberleşme sistemleri vasıtasıyla açık veri platformları ile kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Bu proje kapsamında turizm, ekonomi, enerji başta olmak üzere birçok sektör ve kurumlara fizibilite olarak sunulmaktadır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2021: 236).

5. SONUÇ

21. yüzyıl itibarı ile; sanayi üretiminin ve kaynak tüketiminin hızlıca artması, küresel ısınmanın giderek hissedilebilir hale gelmesi, çevre kirliliklerinin artması sonucu toprak, hava ve su gibi hayati öneme haiz doğal kaynaklar ciddi tehditler ile karşı karşıya kalmaktadır. Yönetim mekanizmasının en küçük birimlerinden küresel çaptaki örgütlere kadar bir araya gelerek sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda geleceğimizi koruma altına almak için hedefler ve eylem planları ortaya koymaktadırlar. Bu hedef ve eylem planları çevre dostu bir dünya mottosuyla başta küresel örgütler, devletler, belediyeler ve diğer kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları eliyle yürütülmektedir. Yeşil kalkınma, yeşil ekonomi, yeşil örgütler vb. konular ile politikalara ‘Yeşil Kamu Politikaları’ kavramı altında çalışmada yer verilmiştir.

Yeşil kamu politikalarında yerel yönetimlerin rolü ve öneminin kapsamında Balıkesir ili örneği incelenmiştir. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin faaliyet raporları, stratejik planları, diğer bilgi ve dokümanları analiz edilmiş ve Balıkesir’de Yeşil Kamu Politikaları kapsamında yapılan çalışmalar örnek olay incelemesi şeklinde sunulmuştur.

Bu noktadan bakıldığında çalışmada yer alan soruların cevapları aranmış ve elde edilen sonuçlara bulgular kısmında yer verilmiştir. Araştırma sorularından ilki ‘‘Balıkesir ilinde Yeşil Kamu Politikaları Kapsamında geliştirilmiş politika veya uygulama var mıdır?’’ sorusudur. Bu noktada Balıkesir Büyükşehir belediyesinin konu ile ilgili birçok uygulama ve stratejisinin var olduğu görülmüştür. Yine ‘‘Varsa bu uygulamaların amaçları, içeriği, hedef kitlesi, çıktuları nelerdir? Yapılan uygulamaların sürdürülebilirliği nasıl planlanmıştır?’’ sorusuna ait bulgulara uygulama detaylarında yer verilmiştir. Uygulamaların büyük kısmının sürdürülebilirliği sağlanmış görünmektedir. Yeşil kamu politikalarına dair dönüşüm ve farkındalığın artık politikalara yansımış olduğu ortaya konulmuştur ve süreç daha uygulayıcı hale getirilmiştir. ‘‘Uygulamaların verimliliği ve diğer illerde uygulanabilirliği ile ilgili bulgular nelerdir?’’ sorusunda ise bölgenin çevresel koşulların ve iklimin bölgeye yansımalarına göre değişiklik gösterdiği, benzer bölgelerde uygulanmasının doğru olacağı gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu kapsamda evsel atık, katı atık, tıbbi atık, biyolojik atık vd. atık faaliyetleri ile Balıkesir ilinde atıkların toplanması, bertaraf edilmesi, kaynağında ayrıştırılması, geri dönüşüm ve ileri dönüşüm işlemleri şeklinde gerçekleşen faaliyetler ile atık bilincinin oluştuğu, çevre dostu bir kamu politikasının kamu sivil iş birliği ile kentte hayata geçtiğini görmekteyiz.

Karbon ayak izinin azaltılması amacıyla hava, su ve çevre denetimlerinin düzenli yapılması ile çevreye olan zararların azaltılması, varsa alternatif çözümlerin hayata geçirilmesi, Balıkesir ilindeki Yeşil Kamu Politikalarının önemle takip edildiğini göstermektedir.

Enerji tasarrufu ve fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçilmesi kapsamında hayata geçirilen Güneş Enerji Santralleri, Rüzgar Enerji Santralleri, Jeotermal Isı Enerjisi ve CNG Gazlı toplu taşıma araçlarının yaygınlaştırılması, kamu binalarında enerji tasarruflarının teşviki gibi örnekler, yeşil enerjinin yeşil kamu politikalarına yansımaları oluşturmaktadır.

Veriye dayalı akıllı kent yönetimi uygulamaları ile şehirdeki birçok verinin açık şekilde kamuoyu ile paylaşılan platformların hayata geçirilmesi, yine bu platformlarda hava kalitesi, sahil gözlem verileri, ulaşım bilgileri, çevre ve doğa verilerinin anlık ve sürekli paylaşılması Yeşil Kamu Politikalarının şeffaflık ve yeşil yönetim anlayışı ile uyumunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

ALTUNIŞIK, R., COŞKUN, R., BAYRAKTAROĞLU, S., & YILDIRIM, E. (2007). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Sakarya Yayınları, Sakarya.

ABDİRİMOV, M. (2016). Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımında Yeşil Ekonominin Önemi. Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi , 29-39.

BB, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı (2020). <https://www.balikesir.bel.tr/stratejik-plan-tr>, 4 Temmuz 2022.

BASKİ, Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi Stratejik Planı (2020). https://www.balsu.gov.tr/index.php?stratejik_plan=0, 4 Temmuz 2022.

BBB, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu (2021). <https://www.balikesir.bel.tr/faaliyet-rapor>, 4 Temmuz 2022.

BASKİ, Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi Faaliyet Raporu (2021). <https://www.balsu.gov.tr/index.php?sid=11> 4 Temmuz 2022.

BAŞKANLIĞI, İletişim (2021). Türkiye'nin Yeşil Kalkınma Devrimi. İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

BEYHAN, E. (2008). Sürdürülebilir Kalkınma – Çevre ve Yerel Yönetimler. Yerel Siyaset Aylık Bilimsel Siyasi Dergi , 12-17.

BOZLAĞAN, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi , 1011-1028.

CANTOR, D. E., MORROW, P. C., & MONTABON, F. (2012). Engagement in Environmental Behaviors Among Supply Chain Management Employees: An Organizational Support Theoretical Perspective. Journal of Supply Chain Management , 33-51.

CHMILLIAR, I. (2010). Encyclopedia of case study research. USA, Sage Publications.

ÇEVRE BAKANLIĞI. (1994). I. Çevre Şurası Sonuç Raporu. Çevre Bakanlığı Yayınları, Ankara.

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI YAYINLARI, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi: https://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa a 19 Ağustos 2022.

ERBAŞI, A. (2019). Yeşil Örgütsel Davranış Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Istanbul Management Journal*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi.

GLADWIN, T. N., KENNELLY, J. J., & KRAUSE, T. S. (1995). Shifting Paradigms For Sustainable Development: Implications For Management Theory And Research. *Academy of Management Review* , 874-907.

GÜLMEZ, Y. S. (2016). Gıda Sanayiinde Yeşil Ekonomi Uygulamaları: Tokat İli Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Mersin, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

IAN M. Katz, R. S. (2022). Employee green behavior: A meta-analysis. *Wiley Online Library* .

KÖŞKER, Z., & GÜRER, A. (2020). Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Yeşil Örgüt Kültürü. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* , 88-109.

LI, M., GONG, Z., & GILAL, F. G. (2021). The Moderating Role of Ethical Leadership on Nurses' Green Behavior Intentions and Real Green Behavior. *BioMed Research International*.

MEVZUAT, (1983). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2872.pdf> 9 Temmuz 2022

NORTON, T., STRACEY L., P., & ZACCER, H. (2015). Employee Green Behavior: A Theoretical Framework, Multilevel Review, and Future Research Agenda. *Organization & Environment* , 103-125.

OLOWOOKERE, A. C. (2022). Tourism and Sustainable Development: Effects on Local Communities. *International Journal of Innovative Research in Science Engineering and Technology* , 824-828.

ÖZALP, Ö. (2022). Yeşil Örgüt İklimi Algısının Yeşil Örgütsel Davranış Üzerine Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* , 43-73.

ÖZCAN, K. Y. (2019). Yeşil Yeni Düzen ve Yeşil Büyüme Bağlamında Kayseri, Sakarya, Hatay ve Samsun Örnekleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* , 1013-1032.

ÖZÇAĞ, M., & HOTUNOĞLU, H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

SÖNMEZ, R. V. (2020). Okul Yöneticilerinin Yeşil Örgütsel Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Anemon Muş Alparıslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* . Muş, Muş Alparıslan Üniversitesi.

TURE RS, G. (2014). Understanding pro-environmental behaviors at workplace: Proposal of a model. *Asia Pacific Journal of Management Research and Innovation* , 137-145.

TURGUT, N. (1996). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasıda Katılımın Rolü. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , 52 (1), 701-715.